

Vysoké školy obchodní.

Od nějaké doby pozorovati lze v obchodnických kruzích Rakouska a Německa hnutí k tomu směřující, aby školskému vzdělávání obchodnictva dostalo se zdokonalení zřízením vysokých škol obchodních nebo aspoň zřízením fakult pro vyšší vědy obchodní na universitách a technikách.

Ovšem nevyžadují veškeré kategorie obchodu a jeho příslušníků stejného vzdělání předběžného. Pro detailistu stačí návštěva školy obecné, respektive měštanské, 3- až 4letá doba učební, spojená s návštěvou kupecké školy pokračovací. Pro středního kupce dostačuje návštěva střední nebo vyšší školy obchodní, jaké u nás již hojnou měrou jsou zřízeny, s průpravným vzděláním, jaké k přijetí na tyto ústavy jest předepsáno.

Avšak pro vlastníky a ředitele velkoobchodů, podniků bankovních, dopravních, pojišťovacích a pod., pro komerční správce velikých podniků průmyslových, pro učitele na dosavadních středních školách obchodních a konečně pro komerční příručí úřadů konsulárních v cizině předběžné vzdělání na ústavech, dosavad pro obchodnický dorost určených, dle mínění, již skoro obecně zavládajícího, daleko nedostačuje. To ukazuje i rostoucí návštěva universit a vysokých škol technických syny zámožných kupců a průmyslníků před vstoupením do závodů otcovských, návštěva přednášek, v poslední době zvlášť hojně v Německu (Berlíně, Hamburce, Bremách a j.) pro kupecký dorost pořádaných, četné i u nás se vyskytující návrhy na zřizování »exportních« škol a kursů, zřizování zvláštní »akademie pro obchod osadní a vývozní« ve Vídni, kursy o tarifnictví a výkonu železničním a pod.

*) C. Hugo: Städteverwaltung und Munizipalsozialismus in England. Stuttgart, 1897.

V čem tkví příčiny těchto názorů, snah a více méně uvědomělých náběhů? Cítí se, že obchodník potřebuje vyššího všeobecného i odborného vzdělání již pro úspěšné obchodování mezinárodní. Ovšem mnozí i dnes dosáhli a dosahují velikých úspěchů obchodních bez vyššího vzdělání »šťěstím« nebo vrozenou kupeckou podnikavostí, bystrozrakem a snad i bezohledností. Ale již nyní jest a vždy více ještě bude pravidlem, že vyšší vědomosti nijak nejsou na újmu kupecké obratnosti, nýbrž že jsou přímo její podmínkou, alespoň u všech těch, kdož chtějí trvalých úspěchů dojíti v obchodě mezinárodním.

Dnes celý svět je jediným tržištěm, hospodářské zájmy nejrůznějších zemí, nejrůznějších odvětví průmyslových jsou vzájemně spleteny co nejrozmanitěji, všechny hospodářské poměry podléhají rychlým převratům, takže přítomnost jest již zároveň minulostí a budoucnost přítomností, vědy a umění nabývají pro obchod a průmysl vždy větší bezprostřední důležitosti — vše to vyhledává u obchodníka bystrého stopování, okamžitého porozumění a tudíž i přiměřeného všeobecného i odborného vzdělání. Jest věru potřebí obrovské sumy pozorování, výpočtů a rozhodnutí, hlubokého přemýšlení o běhu výroby a spotřeby, o lidských potřebách a zvycích, o vnitřní spojitosti spletených zjevů politických, hospodářských, kulturních i elementárních, aby se tisíce produkty, které zemědělství, hornictví nebo průmysl na jednom místě vyrobily, dirigovaly a dopravily na místo, kde jich je potřebí, nebo aby se uschovaly k době, kdy jich bude potřebí a aby se potom bez ztráty na jmění a cti také skutečně zpeněžily. Již pouhé každodenní zásobování milionových nebo statisícových velkoměst sty a sty potřebných, prospěšných nebo snad i zbytečných předmětů samo o sobě patří k nejvelkolepějším zjevům novodobým.

Mýlí se, kdo by se domníval, že velkoobchod získává mnoho bez namáhání, jen s trochou »šťěstí«, větším kapitálem a ještě větší porcí odvahy a — nesolidnosti. Trvalých úspěchů i v obchodě zpravidla dojíti lze jen prací a poctivostí, »obchody, s nimiž obě strany — kupující i prodávající — jsou spokojeny«.

I v této příčině by povznesení celkového vzdělání obchodnictva dobře působilo dvojím směrem.

Jednak obchodnictvo samo by si osvojilo s vyšším vzděláním i vyšší pojetí svého povolání a svého úkolu v celkovém životě hospodářském, kulturním i společenském a poznáním i plněním ideálních povinností svého stavu naproti společnosti, národu, státu zdokonalilo a zušlechtilo by svoji, dosud — někdy právem — podezřívanou morálku.

Jednak i obecnost naučila by se správněji oceňovati funkce obchodu, pod nímž nyní rozumí se většinou jen bezohledné ryzí vydělávání

peněz s jediným zřetelem ke vlastní kapse, třebaž na škodu hospodářského a národního celku a třebaž i s pověstným otřením rukávu o zdi trestnice.

Ještě něco zde padá na váhu. Snad žádného stavu relativně tak nepřibývá, jako příslušníků obchodu a dopravy, nechat to pokládáme národohospodářsky za škodlivé či za prospěšné. V Německu patřilo mezi 100 vydělávajícími osobami k obchodu a dopravě r. 1882 jen 8·27, r. 1895 již 10·21 osob, v Rakousku 1890 mezi 100 osob patřilo 8·85 k obchodu a dopravě. Dále málokterý stav je tak súčasťně svými zájmy na uspokojivém řešení dělnické otázky jako obchodnictvo, z něhož vycházejí největší kapitalisté a zaměstnavatelé, a jež provádí výměnu, transport a rozdělení veliké části výrobků průmyslových i zemědělských.

I počet i tento sociální význam obchodnictva vedou k tomu, aby příslušníci jeho vynikali takovým vzděláním, které by působení jich vedlo a udržovalo na dráze, směřující k dobru všeobecnému. Zbohatlý nevzdělanec je postrachem a nebezpečenstvím pro celek, národně, politicky i sociálně tím větším, čím výše je majetek jeho staví v řadě soudruhů téhož oboru nebo v samosprávných sborech zastupitelských, ať zájmových nebo politických.

A má-li své vysoké školy povolání nejen theologů a filosofů, právníků a lékařů, nýbrž i povolání stavitelů a inženýrů, horníků i lesníků a rolníků, proč by nemělo býti vyššího vzdělání přáno i zástupcům obchodu mezinárodního, světového?

U nás konečně uvádí se pro potřebu vyššího učiliště obchodního i další důvod: nemáme řádného dorostu pro učitelský úřad na vyšších a středních školách obchodních. Professoři obchodních akademií a vyšších škol mají většinou kvalifikaci učitelskou pro školy střední (gymnasia, reálky), pro nauky komerční berou se i absolventi gymnasií a obch. akademií, mají-li jen zkoušku z tak zv. věd obchodních, nauky o zákonodárství a nár. hospodářství bývají vedlejším zaměstnáním advokátů a vůbec právníků. Pro učitele dvoutržních škol obchodních ustanoveno jest předběžné vzdělání rovné střední škole, 2letá praxe v obchodě a zvláštní zkouška.

Přízpůsobiti obsah svého předmětu právě potřebám obchodnictva, vyučovací osnově školy, předběžnému vzdělání žactva atd. zůstává se učiteli obchodního učiliště samému.

Zřejmo, že je dosti důvodů, aby se o otázce vyššího vzdělání obchodního vážně přemýšlelo, tím více, ježto myšlenka zřízení vysokých škol obchodních není nová ani v Rakousku a ovšem ne i v cizině.

V letech 70tých dělila se již obchodní akademie ve Vídni v obchodní školu střední a vysokou, kterážto poslední měla v 3 kursech odborných pro nastávající kupce býti tím, čím vy-

soká škola technická pro průmysl a zemědělská pro zemědělství, prostředkovatí theoretické vědění, světovým obchodem vyžadované. Následkem finanční krise r. 1873 byla však vysoká škola obchodní r. 1877 zrušena a pouhá původní akademie ponechána.

Nyní jest v Rakousku pouze jediná tak zv. vysoká škola obchodní v Terstu (Scuola Superiore di commercio), založená r. 1877 z nadace Revoltellovy a sestávající z uzavřeného 2letého kursu; vyžaduje předběžné vzdělání 3roční obchodní akademie nebo úplnou školu střední (ne však maturitu).*)

Ve Francii založila obchodní komora pařížská 1881 t. zv. école des hautes études commerciales, k jejíž přijetí musí i absolventi gymnasií složití přijímací zkoušku z matematiky, dějepisu, zeměpisu, lučby a přírodopytu. Kurs je 2letý s 36 hodinami týdně, posluchači musí ve 2 letech odbyti 90 examens particuliers a 2 zkoušky závěrečné. S ústavem spojen je internát (plat ročně 2800 fr.), školné pro externí posluchače 1000 fr. ročně.

V Belgii trvá od r. 1852 dvouroční »institut supérieur de commerce« v Antverpách, s podobnou organizací jako mají university belgické, ale s nižší úrovní obchodního vzdělání než na škole pařížské. Obchodní komora antofská doporučuje zřízení třetího ročníku hlavně pro výcvik ve službě konsulární.

V Londýně založila Society of Arts ve spojení s obchodní komorou tamější roku 1895 školu věd národohospodářských a politických (London School of Economics and Political Science), která má sice šířiti národohospodářské vědomosti v obyvatelstvu vůbec, ale jejíž osnova kryje se většinou s předměty vysoké školy obchodní.**)

Před rokem zavedeny pak zvláštní uzavřené kursy pro »vyšší obchodní vzdělání« v zasedací síni londýnské obchodní akademie.

Rusko má oddělení pro obchodní vyučování na polytechnice v Rize, dále »praktickou akademii obchodních věd« v Moskvě, 5 vyšších škol obchodních atd.

Finsko má 8 vyšších škol obchodních.

Ve Filadelfii zřízena jest již od r. 1881 při universitě tak zv. »Wharton School of Finance and Political Economy«, jež má budoucímu kupci »poskytnouti aspoň základní ponětí o sple-
tých problémech moderního života«.

Konečně v Japonsku jest od r. 1885 vyšší obchodní učiliště s přípravkou a 3letým kursem,

jehož absolventi rádi jsou přijímáni v obchodních závodech doma i v Americe.

V Německu rozvinulo se mocné hnutí, obchodními komorami soustavně vedené a podporované, po pronikavé změně a opravě obchodního školství vůbec. Dne 4. a 5. října 1895 konal se v Brunšviku k pozvání obchodní komory tamější »I. kongres německé jednoty pro obchodnické vyučování«, který se zabýval hlavně vyučováním pokračovacím a odborným, a v dnech 11. a 12. června m. r. konán v Lipsku druhý kongres, který jednal o systematické úpravě obchodního školství vůbec a zejména o vysokých školách obchodních a o vzdělávání sil učitelských, a který opíral se již o pevnou organizaci, veškeré státy německé objímající.)*

Kongres lipský prohlásil, že obvyklý dosud kupecký výcvik nedostačuje zejména pro velkoobchodníka a velkopřemyslníka, a sice ani pro přímé požadavky jeho povolání, ani pro účinné a čestné hájení politických i hmotných zájmů svého stavu doma i v cizině. Kupecké vzdělávání v Německu musí býti proto co nejdříve novodobým požadavkům přiměřeně tak přetvořeno a povzneseno, »aby německý obchodník dosáhl co možná převahy nad jinými národy na světovém trhu zápasícími« a »aby nezůstával více pozadu za jinými v životě státním rovnocennými druhy povolání co do cest a prostředků svého vzdělávání«. Tyto požadavky podmiňují m. j. zřízení učebních stolic pro obchodní vědy na vysokých školách, jichž učebními předměty byly by nikoliv techniky kupecké, nýbrž jednotlivé, pro obchodnické povolání užitečné vědy (obchodní právo, obchodní zeměpis a dějepis, vědy přírodní a státní).

Rovněž úředníci státní a obecní potřebují příležitosti, aby mohli nabyti těch zvláštních vědomostí, jež by jim mohly usnadňovati rozhled po hospodářské praxi.

Postarati se o možnost vyššího vzdělání obchodnického jest dle sjezdu úkolem státu.

Agitace sjezdem lipským vyvolaná způsobila projekty zřízení samostatných obchodních oddělení, opírajících se o vysoké školy technické (v Čáchách), nebo o universitu (v Lipsku), nebo samostatných škol (j. ve Frankfurtě n. M.). Dle usnesení sjezdových zřídila německá jednota pro obchodní školství zvláštní komisi pro vysoké školy obchodní, která dohodla se již v první schůzi z 8. října 1897 o vnitřních základech organizace těchto vysokých škol a co nejdříve jednati bude o podmínkách vnějších.

Dle nejnovějších zpráv bude první vysoká škola obchodní v Německu otevřena dne 26.

*) Měla však dosud nanejvýš 28 posluchačů a loni pouze 18 posluchačů při 12 silách učitelských.

**) Tak přednášela se loni národohospodářská theorie, základy anglických dějin hospodářských, metody badání sociálního, statistika, obchodní dějepis a zeměpis, nauka o daních, o mezinárodním právu atd. a přednáší se též o obchodním právu, železničství, bankovníctví, politice, o německé sociální demokracii a pod.

*) Byloť do té doby za členy Jednoty získáno 65 obch. komor a pod. kupeckých organizací, 29 měst, 91 kupeckých jednot a spolků, 73 vyučovacích ústavů, četné firmy se značnými příspěvky. I jednotlivé státy povolily Jednotě podporu a daly se na lipském sjezdu zastupovati. Jednota vydává již vlastní »Mittheilungen«.

dubna 1898 v Lipsku jakožto samostatný ústav, zřízený obchodní komorou za spolupůsobení university a dosavadní veřejné školy obchodní.*)

Přijati mohou býti abiturienti vyšších 9letých německých gymnasií a reálék, abiturienti vyšších škol obchodních, seminaristicky vzdělaní učitelé a konečně kupci, kteří nabyli jednorocního práva dobrovolnického a prokáží potřebnou zralost duševní. Studující na vysoké škole obchodní jsou zároveň »posluchači« na universitě, kdežto studující universitní mohou býti připuštěni zároveň za posluchače na vysoké škole obchodní. Studium je rozpočteno na 4 semestry. Pro letní semestr 1898 počítá se především na tyto přednášky universitní: všeobecná nauka národohospodářská (prof. Dr. Bücher), tržební a dopravní politika (týž), politika živnostenská (Dr. Pohle), právo obchodní, směnečné a námořní (prof. Dr. Friedberg), úvod do studia statistiky (prof. Dr. Hasse), německá osadní politika (týž), zeměpis a kolonisace ve vých. Africe (Dr. Hassert), všeobecná a chemická technologie (Dr. Rassow), základy pojišťovací matematiky s prakt. cvičeními (Dr. Hausdorff). Kromě toho řada přednášek obecně vzdělávacích. Cvičení v kupeckých zručnostech a stenografii budou se konati v místnostech veřejné školy obchodní, k níž bude připojen i obchodní seminář pro výcvik učitelů škol obchodních. V létě 1898 budou se konati cvičení v kupecké a politické aritmetice, knihvedení, korespondenci a kompt. pracích, mechan. technologii. Cvičení v kupecké korespondenci v cizích jazycích budou zařízena dle potřeby. Prázdniny spadají celkem v jedno s prázdninami universitními.**)

Od těchto vysokých škol speciálním svým úkolem liší se »vývozní a koloniální akademie«, která má snad již letos býti zřízena ve Vídni.

Ode dávna pokládala se právem za jednu z hlavních překážek našeho zahraničního obchodu okolnost, že jsme v cizině skoro výhradně odkázáni na zprostředkovatelskou činnost komerčních faktorů cizozemských. Skoro ve všech zemích nalézáme staré usedlé obchodní domy anglické a švýcarské, které obchodní spojení ciziny se zemí domovskou udržovaly a odbytu domácích výrobků ve svém působišti neocenitelné služby prokázaly. V novější době také úžasné tržební úspěchy Německa v cizině způsobovány jsou po stránce technické jakostí a láci výrobků, po stránce komerční četnými filiálkami německých obchodních domů v cizině a německými obchodními cestujícími, kdežto nám pro zahraniční obchod chybí jak přirozený pud obchodnické offensivy vůbec, tak lidé s po-

třebnou výchovou a vzděláním pro tržbu mezinárodní.

»Exportní a koloniální akademie c. k. rak. obchodního musea« má odpomoci aspoň tomuto poslednímu nedostatku, zamýšleje svým posluchačům dáti úplné vzdělání a způsobilost, aby ve prospěch našeho vnějšího obchodu přejímali a trvale vyplňovali mohli vyšší komerční úkoly doma i v cizině, zejména v místech zámořských. Zároveň má akademie vzdělávati způsobilé síly i pro komerční úkoly služby konsulární. Akademie má míti dva ročníky, uchazeči o přijetí musí býti absolventy obchodních akademií nebo abiturientských kursů a musí se podrobiti zpravidla přijímací zkoušce. Absolventi šesté třídy škol středních mohou býti přijati do jednorocní přípravy.

Předměty učební jsou: frančina, angličtina, italština a španělština, právo ústavní a správní, encyklopedie práva občanského a obchodního, civilního procesu a práva konkursního, dobývání práva v cizině, politika živnostenská a sociální, železničnictví a tarifnictví, plavba, námořní pojišťování, ochrana patentů, známek a vzorků. K tomu pojí se dva semináře: hospodářský (pro národohospodářství a finanční vědy, tržební politiku a konsuláty, peněžnictví a úvěrnictví atd.) a komerční (pro obchodní zeměpis, obchodní zvyklosti, zbožiznalství a pod.), dále vzorná písárna, náštevny vynikajících závodů průmyslových a míst přístavních. Kromě toho mají býti četné kursy speciální.

Místnosti a sbírky učebních pomůcek poskytné c. k. obchodní museum, jinaký náklad (asi 43.500 zl.) má se uhraditi školným (6000 zl., 5 zl. ročně za týdenní hodinu vyučovací), subvencí státu (20.000 zl. z dotace 40.000 zl. na podporu exportu) a jiných korporací (17.500 zl.), zejména obchodních komor.

Také v Uhrách zřízena jest pro potřeby obchodu zahraničního, zejm. s Orientem, t. zv. orientální obchodní akademie v Budapešti, do níž přijímají se absolventi vyšších gymnasií, reálék a škol obchodních a v jejíž dvou ročnících vyučuje se jazyku rumunskému, srbskému, bulharskému, tureckému, novořeckému, italskému a francouzskému, dále národopisu a dějepisu Orientu, obchodnímu zeměpisu, nauce o clech, tržbě a dopravě a komerčním předmětům odborným. Doplnkem školy jsou studijní cesty do vynikajících míst průmyslových a obchodních, zejm. v Orientě.

V Čechách konečně bylo obchodní školství a speciálně zřízení obchodních vysokých škol nebo fakult na universitách a technikách předmětem jednání na loňském kupeckém sjezdu v Hradci Králové a na valné hromadě Jednoty obchodních gremií v král. Českém dne 13. m. m. v Praze.

Jak hleděti k těmto návrhům se zřetelem k potřebám našeho školství obchodního?

*) Das Handelsmuseum 1897 č. 49., 1898 č. 10.

**) Das Handelsmuseum 1898 č. 10. Ministerstvo vnitra udělilo škole této roční subvenci 5000 M. (Handel u. Gew. 1898 č. 18.).

Nehledíc k obtížím finančním — vytkli jsme již v tomto listě, jak nepatrnými obnosy přispívá stát ke školství obchodnímu — jest již ze zařízení lipského ústavu viděti, jak nesnadno je sestaviti vůbec učební osnovu pro nějakou zvláštní vysokou školu obchodní, jelikož předměty ryze obchodní z valné části i ve své nejdokonalejší formě nemohou býti učiněny předmětem studia vědeckého, jsouce vlastně výcvikem v ryze technických zručnostech (j. kupecké počítání, knihvedení a pod.).

Pokud ostatní předměty, pro obchodní školy určené, jsou rázu vědeckějšího nebo vůbec vědeckého, patří ovšem na vysokou školu (techniku, universitu) a jsou na dosavadních vysokých školách buď již pěstovány nebo by mohly na nich jakožto zvláštní odborná stolice pro „nauky obchodní“ býti zavedeny.

K předmětům již nyní pěstovaným náleží právo obchodní a směnečné, národní hospodářství, věda správní, finanční věda, statistika, k předmětům, které by se jako zvláštní stolice nově zavésti musily, náležely by obchodní zeměpis a dějepis, obchodní rostlinopis a lučba, obtížnější části kupecké arithmetiky, soukromé právo cizích států (obligační, obchodní, konkursní, živnostenské) a pod.

K návštěvě všech těchto přednášek, obecně vzdělávacích i odborně obchodnických, mohli by jako mimořádní posluchači připuštěni býti též absolventi obchodních akademií a j. škol, poskytujících vzdělání rovné asi škole střední.

Kupecké zručnosti, na vysokou školu nepatřící, zůstaly by pokračovacím kursům obchodních akademií.

Pro vzdělání kandidátů učitelství pro školy obchodní mohly by zříditi se obchodně-věde ké semináře, v nichž by kandidáti mohli osvědčiti i svou způsobilost paedagogicko-didaktickou. Chemické laboratoře vysokých škol poskytovaly by jim zároveň příležitost k důkladnému obeznámení se s chemickou technologií zboží.

Jest i lipská vysoká škola obchodní vlastně jednak jen rozšířením universitních přednášek i na absolventy obchodních škol vyšších, jednak doplněním university několika jinými přednáškami, pro obchod důležitémi, jednak zavedením dokonalejšího pokračovacího vyučování ve zručnostech obchodních při vyšší škole obchodní.

Od zřízení zvláštních vysokých škol obchodních by za těchto okolností mohlo býti upuštěno.*)

*) Na konferenci o podporování obchodního školství konané 31. ledna a 1. února t. r. v pruském ministerstvu obchodu a živností v Berlíně nebylo rovněž náklady pro zřízení zvláštní vysoké školy obchodní; naopak prohlášeno bylo za účelné dáti dostatečnou příležitost ke studiu věd obchodních na universitách a polytechnikách, což prý by prospělo nejenom obchodníkům, nýbrž i právníkům, správním úředníkům, technikům atd. — Také v Sasku nebylo zřízení vysoké obchodní školy v Lipsku

Takovéto další vědecké studium pro absolventy obchodních akademií i pro absolventy škol středních, kteří, jsouce syny obchodníků, neobracejí se k povolání otcovskému, poněvadž se jim přiči zdánlivá ryze výdělkářská povaha činnosti obchodní, přineslo by obchodnictvu užitek převeliký. Ne že by mu nahradilo praxi,*), že by mu snad ukazovalo, jak se peníze ještě snáze vydělávají, ale že by mu objasňovalo spojitost povolání a činnosti obchodníkovy s ostatním světem hospodářským a kulturním, a že by tím povolání jeho mu oduševňovalo, ukazovalo je po stránce ideálnější, povznesenější než je pouhé hmotné výdělkářství, že by jej vychovávalo nejenom pro užší potřeby jeho povolání, nýbrž i pro jeho budoucí postavení v životě společenském, národním a politickém.

A vysoce vzdělaný, snahu výdělkovou ideálními zřeteli k prospěchu celku modifikující a dirigující stav obchodnický bude takto nemalým ziskem nejen pro národní hospodářství, pro veřejnou činnost ve sborech politických i zájmových, nýbrž i pro mír sociální.**)

Dr. Josef Gruber.

bez pochybností se strany vlády. Jednak upozorňovalo min. vnitra obchodní komoru lipskou, aby pokusy o zřízení vysokých škol obchodních, které se agitací německé jednoty pro kupecké vyučování objevily také v Hanovru, Drážďanech, Frankfurtě n. M. a j., hleděla svým vlivem obmeziti pouze na Lipsko a Čáchy (kde má 1. říjnem t. r. rovněž býti zřízena jakási vys. škola obchodní ve spojení s technikou). Dále obávala se vláda, aby spojením s universitou nezahostily se na vysoké škole obchodní jisté životní způsoby a názory universitního studentstva německého (pitky, rozdělení času mezi práci a požitky, neplacení dluhů řemeslníkům a pod.), a konečně zdály se jí příliš dlouhými prázdniny, jelikož posluchači vysoké školy obchodní zřídka asi budou dělati zkoušky závěrečné a tudíž potřeba delších prázdnin odpadá a jelikož vůbec dlouhé prázdniny názorům obchodnictva se přiči.

Hand. u. Gew. 1898 č. 18.
*) Zejména nelze žádnými přednáškami a kursy nahraditi praxi cizozemskou jak co do osvojení si cizích jazyků, tak co do poznání cizích poměrů obchodních, zvyklostí, vkusu atd. Ale ovšem, čím vzdělanější a zralejší kdo se do ciziny ubírá, tím více tam pro sebe získává Bohužel, že náš dorost obchodnický — platí to o Rakousku vůbec, ale o nás zvlášť — před praxí cizozemskou projevuje nechuť, přímo okázalou (odtud z nemalé části neúspěchy našeho exportu).

**) Dr. Victor Böhmert: Handelshochschulen, Denkschrift zur Einrichtung handelswissenschaftlicher Abteilungen an den technischen Hochschulen und Universitäten, Drážďany 1897.

Týž: Die Handelshochschulen und die Arbeiterfrage, Arbeiterfreund 1897, str. 79. nn.

Dr. Richard Ehrenberg: Handelshochschulen I. Gutachten von Kaufleuten etc., II. Denkschrift atd., vydáno k příkazu německé jednoty pro kupecké vyučování, Brunšvik 1897.

Ludv. Fleischner: Handelshochschulen, Volkswirt. W. č. 7.0

Prof. Dr. Gustav Cohn: Handelshochschulen und Handelswissenschaft v. Soz. Praxis VI. č. 36.

Dr. Stegemann: Die Handelshochschulbewegung in Deutschland, Hand.-Mus. sv. 12. č. 44.

Alex. Dorn: Eine Export- und Colonial-Akademie, Volksw. W. č. 741.

(Dokončení poznámek na str. násled.)